

Moninaisemmat representaatiot

Opetusmateriaali yläkoululaisille ja toisen asteen opiskelijoille

Sisälllys

Lukijalle.....	1
Peruskäsitteitä.....	2
Oppituntikokonaisuus representaatioista.....	4
Lisätietoa ja vinkkejä.....	8

Lukijalle

Tämä materiaali on tarkoitettu opetus- ja kasvatusalan toimijoille, jotka haluavat omassa työssään ottaa paremmin huomioon representaatioiden moninaisuuden koulumaailmassa. Materiaali on tehty Yhteiset Lapsemme ry:n Moninaisemmat representaatiot koulussa antirasismien näkökulmasta -hankkeesta saatujen oppien pohjalta. Materiaalissa käydään ensiksi läpi peruskäsitteitä aihepiiriin liittyen. Tämän jälkeen esitellään työpajamalli, jonka avulla opettajat voivat käsitellä representaatioita yläkouluikäisten tai toisen asteen oppilaiden kanssa.

Toivottavasti opas tarjoaa keinoja tunnistaa vallitsevia normeja ja representaatioita, sekä antaa työkaluja niiden muuttamiseen.

Helsingissä 27.6.2023

Alice Jäske

Peruskäsitteitä

Normit

Normit määrittelevät sen, mikä nähdään yhteiskunnassa normaalina ja toivottuna. Ne eivät kuitenkaan ole "luonnollisia", vaan sidoksissa aikaan ja paikkaan. Normit voivatkin vaihdella eri ympäristöissä. Ne voivat kuitenkin tuntua itsestään selviltä ja niitä voi olla jopa vaikea hahmottaa, koska usein normit opitaan jo varhain. Normit tulevatkin usein näkyväksi silloin, kun niitä rikotaan. Normit ohjaavat pitkälti sitä, millaisia oletuksia teemme toisista ihmisistä.

Normitietoisuus

Normitietoisuus tarkoittaa omaan toimintaansa vaikuttavien normien tunnistamista ja niiden haastamista. Normitietoisuus vaatii aktiivista työtä sen eteen, että kyseenalaistaa itselle tuttuja käytäntöjä ja ajatusmalleja. Normien purkaminen voi näkyä esimerkiksi omissa sanavalinnoissa.

Rasismi

Rasismi on ajatusmalli, jossa ihmisryhmiä määritellään alempiarvoiseksi esimerkiksi etnisen alkuperän, ihonvärin, kansalaisuuden, kulttuurin, äidinkielen tai uskonnon perusteella. Rasismi voi näyttäytyä eri yhteiskunnan alueilla yksilöiden ja ryhmien välisenä tahallisenä tai tahattomana ennakkoluuloihin ja vierauden pelkoihin perustuvana käyttäytymisenä tai yhteiskunnan rakenteissa olevina syrjivinä käytäntöinä. Rasismi ylläpitää eriarvoisuutta ja vahingoittaa sen kohteiden lisäksi koko yhteiskuntaa. Rasismi on järjestelmä, jossa politiikka, institutionaaliset käytännöt, kulttuuri ja muut normit ylläpitävät yhteiskunnallisia valta-asetelmia, ja joissa tiettyjä ihmisryhmiä pidetään toisia alempiarvoisempina.

Representaatio

Representaatiolla tarkoitetaan jonkin asian esittämistä, kuvaamista tai edustusta. Representaatioiden avulla voidaan määritellä myös se, mitkä asiat nähdään normaaleina tai mikä on "totuus". Tämä tapahtuu usein silloin, kun sama representaatio toistuu tai on ainoa saatavilla oleva representaatio. Jos esimerkiksi oppikirjoissa näkyy vain valkoisia hahmoja, niin valkoisuus alkaa näyttäytyä normaalina.

Rodullistaminen

Rodullistaminen on prosessi, jonka kautta ihmisiin liitetään esimerkiksi ihonvärin tai oletetun etnisen taustan takia oletuksia, stereotyyppioita ja ennakkoluuloja. Nämä kohdistuvat muun muassa ihmisten kykyihin, tapakulttuuriin ja moraaliin.

Stereotypia

Stereotypialla tarkoitetaan jäykkää, yleistävää ja yksinkertaistavaa käsitystä, joka liitetään koskemaan henkilöä, ryhmää tai asiaa. Nämä yleistykset on saatettu tehdä muutaman esimerkin pohjalta. Vaikka stereotypia olisi myönteinen tai kielteinen, niin se antaa silti aina yksipuolisen kuvan stereotypian kohteesta. Stereotyyppioiden voidaan ajatella olevan seurausta kapeasta representaatiosta.

Valkoisuusnormi

Valkoisuusnormilla tarkoitetaan normia siitä, että valkoisuus on normaalia ja jopa toivottua. Valkoisuusnormi ei liity pelkästään ihonväriin, vaan siihen liittyy vahvasti valkoinen länsimaalaisuus. Valkoisuusnormi on syntynyt siirtomaa-ajan kolonialismin ja rodullistamisprosessin myötä. Suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsee valkoisuusnormi, jonka vuoksi valkoiset henkilöt ovat etuoikeutetummassa asemassa kuin rodullistetut henkilöt sopiessaan valkoisuusnormiin.

Oppituntikonaisuus representaatioista

Tämä on valmis tuntisuunnitelmapaketti representaatioiden tarkasteluun oppitunnilla (2x45min). Voit muokata sitä haluamallasi tavalla tai ottaa käyttöön sellaisenaan.

Ensimmäinen oppitunti

Turvallisemman tilan periaatteet

Käykää läpi ennen työpajaa turvallisemman tilan periaatteet, luokan säännöt tai vastaavat toimintaan liittyvät yhteisesti sovitut käytännöt. Pääasia, että teillä on yhdessä laaditut säännöt siihen, kuinka voitte keskustella mahdollisesti tunteita herättävistä asioista niin, että kaikilla on turvallista olla.

Turvallisemman tilan periaatteita on monenlaisia ja usein ne kannattaakin rakentaa juuri omaan yhteisöön sopivaksi luomalla periaatteet yhdessä. Tässä linkissä on esimerkkinä [Yhteiset Lapsemme ry:n periaatteet](https://www.potentiaalihanke.fi/wp-content/uploads/2022/05/L-Potentiaali_turvallisemmantilanperiaatteet2022-2.pdf). Jos ryhmällänne ei ole vielä omia periaatteita turvallisempaan tilaan ja keskusteluun suosittelimme, että käytätte yhden oppitunnin niiden luomiseen. Hyvät ja monipuoliset ohjeet niiden työstämiseen ryhmässä löytyy Potentiaali-hankkeen materiaalista:

https://www.potentiaalihanke.fi/wp-content/uploads/2022/05/L-Potentiaali_turvallisemmantilanperiaatteet2022-2.pdf

Tunnin alustaminen

Kesto 10–15 min.

- Alusta tunti kertomalla oppilaille mitä representaatiot, stereotypiat ja normit ovat
- Kerro myös työpajan tavoitteesta ja siitä, mitä työpajassa harjoitellaan

Alla on esimerkki siitä, kuinka kertoa työpajan pääkäsitteistä. Voit kertoa aiheesta omin sanoin, tärkeintä on, että keskeiset käsitteet tulevat avatuksi ja ymmärretyksi.

Käsitlemme tänään moninaisuutta, representaatioita, stereotyyppioita ja normeja. Ovatko nämä sanat kenellekään tuttuja? Mitä näistä sanoista tulee mieleen? Käymme ensiksi läpi mitä nämä käsitteet tarkoittavat ja sitten pääsette pohtimaan näitä asioita myös itsenne kohdalla.

Representaatio tarkoittaa sitä, miten joku asia esitetään tai mitä jotkut tietyt asiat edustavat. Tästä hyvä esimerkki on vaikkapa värit: jotkut saattavat ajatella, että jokin tietty väri edustaa jotain tiettyä piirrettä. Tuleeko teille mitään esimerkkiä tästä mieleen? Esimerkiksi vaaleanpunainen väri voidaan yhdistää, vaikka tyttöyteen. Väri vaaleanpunainen ei ole kuitenkaan aina edustanut tyttöyttä, eli ollut "tyttöjen väri". Väri on jossain vaiheessa annettu tällainen merkitys, koska sitä on käytetty tarpeeksi useassa yhteydessä tyttöyteen liitettynä, esimerkiksi tytöille tarkoitetuissa vaatteissa ja leluissa. Tästä jotkut ovat saattaneet jopa johtaa stereotypian, että kaikkien tyttöjen lempiväri on vaaleanpunainen. Se on myös voinut johtaa siihen, että vaaleanpunaiset vaatteet poikaoletetun pukemana olisivat epänormaaleja.

Representaatioiden avulla voidaankin määritellä se, mitkä asiat nähdään normaaleina tai mikä on "totuus". Tämä tapahtuu usein silloin, kun sama representaatio eli kuvasto toistuu tai on ainoa saatavilla oleva representaatio, eli esimerkiksi vaaleanpunainen vain tyttöyden yhteydessä.

Samalla tavalla myös ihmisiin tai ihmisryhmiin voidaan liittää erilaisia representaatioita. Ne voivat määritellä sitä, ketkä näyttäytyvät meidän mielestämme normaaleina ja ketkä taas epänormaaleina. Jos elokuvissa, uutisissa ja koulukirjoissa on esimerkiksi vain valkoihoisia ihmisiä, niin alamme pitää valkoihoisia ihmisiä normaaleina, emmekä ehkä osaa edes kuvitella muun värisiä ihmisiä vaikkapa näyttelijöinä, opettajina, poliitikkoina, lääkäreinä tai suomalaisina. Muut kuin valkoihoiset ihmiset näyttäytyvät siis helpommin epänormaaleina tai erikoisina, jos heitä näkee vaikkapa edellä mainituissa ammateissa. Representaatiossa ei siis ole kyse vain visuaalisuudesta, vaan siitä, kuka käyttää valtaa ja miten: esim. kuka määrittää suomalaisuuden ja miten? Kuka jää ulkopuolelle?

Representaatioihin saattaa liittyä myös stereotypioita. Jos jonkun tiettyyn ryhmään kuuluva henkilö näytetään aina samanlaisessa roolissa, alamme helposti ajatella koko ryhmän olevan tällaisia. Stereotypiat eivät ole aina välttämättä negatiivisia, mutta ne silti antavat aina todella yksinkertaistetun kuvan kohteestaan. Millaisiin stereotypioihin tai representaatioihin olette törmänneet erilaisista ihmisryhmistä? Pitävätkö ne paikkansa?

Representaatioihin ja stereotypioihin liittyvät myös normit. Normit määrittelevät sen, mikä nähdään yhteiskunnassa normaalina ja toivottuna. Normit saattavatkin tuntua "luonnollisilta" ja itsestään selviltä, ja niitä voi olla jopa vaikea hahmottaa, koska usein normit opitaan jo varhain. Usein ne, jotka sopivat normeihin, eivät välttämättä joudu kovinkaan paljon miettimään normeja. Normit tulevatkin usein näkyväksi silloin, kun niitä rikotaan. Normit ohjaavat pitkälti sitä, millaisia oletuksia teemme toisista ihmisistä. Olemme kuitenkin moninaisia ja meissä on paljon eroja. Seuraavaksi teemme Teflon-testin, jonka avulla näemme, millaista moninaisuutta luokassa on.

Teflon-testi

Kesto n. 25–30 min.

- Pyydä oppilaita ottamaan muistiinpanovälineet.
- Tehkää yhdessä teflon-testi. Testin tarkoitus on tehdä näkyväksi yksilöiden välisiä eroja ja se toimii näin ollen pohjustuksena sille, miksi tarvitsemme moninaisempia representaatioita.
- Kerro osallistujille mistä on kysymys ja että osallistuminen tapahtuu anonymisti. On hyvä kertoa ennen testin aloittamista, että tarkoituksena ei ole arvottaa tai eritellä eri ryhmiä tai kokemuksia. Tehtävän tarkoitus on tuoda näkyville normien vaikutus meihin sekä toimia keskustelun aloituksena.
- Teflon-testin ja ohjeet löydät täältä [Potentiaalihankeeseen materiaalipankista](#).
- Voit pyytää oppilaita kertomaan anonymisti, kuinka paljon he saivat teflon-testissä pisteitä yhteensä. Vastauksia voi kerätä anonymisti esimerkiksi

Mentimeterissä. <https://www.mentimeter.com/> Voitte käyttää tähän myös muita sähköisiä alustoja tai vaikka tarralappuja.

Testin jälkeen on tärkeää purkaa sen herättämiä ajatuksia. Apuna voi käyttää seuraavia tukikysymyksiä. Apukysymykset on mukailtu potentiaalihankkeen materiaalista löytyvistä kysymyksistä.

- Mitä ajatuksia tai tunteita saamaasi pistemäärä herätti?
- Mitä ajattelet, että pistemäärät kertovat testin tehneestä ryhmästä tai suomalaisesta yhteiskunnasta?
- Oliko pisteiden laskeminen jonkin ominaisuuden tai kokemuksen kohdalla vaikeaa? Miksi?
- Jos jollakulla on paljon kokemuksia epämuokavasta huomiosta, tilanteista tai syrjinnästä, miten arvelet, että se vaikuttaa ihmiseen?
- Entä miten ihmiseen vaikuttaa se, että joutuu peittämään jotakin itsestään negatiivisen huomion tai kohtelun pelon vuoksi?
- Miten itse tai miten te ryhmänä voisitte ottaa huomioon ihmisten erilaiset taustat ja kokemukset?
- Entä millaiset asiat tai teot mahdollistavat kaikille mukavan ja turvallisen ympäristön?

Toinen oppitunti

Pienryhmätyöskentely

Kesto työskentely 20 min ja keskustelu 20 min

- Jaa oppilaat 3–4 henkilön pienryhmiin.
- Pyydä heitä yhdessä valitsemaan yksi oppikirja ja tarkastelemaan siinä näkyviä representaatioita.

Alla oleva kysymyslista on tarkoitettu ryhmille tarkastelun tueksi:

Teksti

- Millä tavalla ihmisiä kuvataan? Negatiivisesti, positiivisesti vai neutraalisti?
- Kenen näkökulmasta teksti on kirjoitettu? Voit miettiä kenen tarina, tieto tai tilanteet kerrotaan tai kuvataan.
- Millaisia vähemmistöryhmiä löydät materiaalista?
- Esiintyvätkö vähemmistöön kuuluvat stereotyyppisissä rooleissa? Vai muodostetaanko heistä moninainen kuva?
- Tuodaanko vähemmistöjen kokemukset osaksi tekstiä? Vai onko ne eriytetty esimerkiksi erilliseen tietolaatikkoon?
- Pitäisikö sinusta tekstissä muuttaa jotain?

Kuvat

- Näetkö keskenään erinäköisiä henkilöitä? Esimerkiksi ihonväri, ikä, sukupuoli.
- Tunnistatko kuvituksesta eri uskontoja? Entä kieliä?
- Minkä näköiset ihmiset ovat päähenkilöitä?

- Millaisissa rooleissa keskenään erinäköiset henkilöt kuvataan? Onko jonkun rooli aktiivisempi kuin toisen?
- Minkä näköiset ihmiset ja asiat kuvataan suomalaisina? Entä ulkomaalaisina?
- Millaisia ihmisiä ei näy kuvituksessa ollenkaan, eli kenet on jätetty näkymättömäksi?
- Vahvistavatko jotkut kuvat stereotypioita?
- Pitäisikö sinusta kuvissa muuttaa jotain?

Voit antaa pienryhmille aikaa 20 minuuttia omaan työskentelyyn ja kysymyksiin vastaamiseen. Voitte tämän jälkeen käydä yhdessä lopputunnin vastauksia ja mitä huomioita oppilaat ovat tehneet. On hyvä, jos löydätte esimerkkejä puutteellisten representaatioiden lisäksi myös moninaisista representaatioista. Samaa kysymyspatteristoa voidaan myös käyttää niin, että oppimateriaalien sijaan tarkastellaan esimerkiksi jotain mediatuotetta, kuten sanomalehteä, elokuvaa tai vaikkapa sosiaalista mediaa.

Työpajan lopetus

kesto 5 min

Voit kiteyttää työpajan keskeisen sisällön omin sanoin. Tässä esimerkki, joka on nostettu avuksi [Koulukinon Kelet](#) -materiaalista.

*Representaatioilla voimme ylläpitää vallitsevia määritelmiä – tai uudistaa niitä. Yksipuolisuus liittyen mihin tahansa ihmisryhmään luo ennakkoasenteita ja ennakkoluuloja, jotka vaikuttavat siihen, miten ryhmän jäseniä kohdellaan. Ihmisryhmien monipuolinen representaatio tuo esille ihmisyyden monimuotoisuutta ja näin vahvistaa ymmärrystä jaetusta ihmisyydestä. Monimuotoinen representaatio on myös **oikeudenmukaisuutta**. Jokaisella on oikeus tulla nähdyksi ja arvostetuksi omana itsenään, koko ihmisyydessään, ja sanoittaa oma tarinansa.*

Oikeus olla joutumatta syrjityksi on yksi keskeisimmistä ihmisoikeuksista, sillä syrjinnällä loukataan ihmisarvon ydintä, ihmisen identiteettiä. Kapeiden ja muuttumattomien määritelmien pohjalle rakentuvat syrjinnän rakenteiden perusteet: stereotypiat. Kun puramme stereotypioita, näytämme ja näemme toisin, ja murramme silloin syrjiviä rakenteita.

Kun näkee oman ryhmänsä edustettuna positiivisessa valossa, luo se myös uskoa omiin mahdollisuuksiin ja kykyihin. Positiivisen ja monipuolisen julkisen representaation merkitys kasvaa, mitä heikommassa valta-asemassa ryhmä on.

Kiitetään osallistujia.

Lisätietoa ja vinkkejä

Yhteiset Lapsemme ry:n nettisivuilla on runsaasti aineistoa, joiden avulla voit tutustua lisää rasismiin ja antirasismiin:

<https://www.yhteisetlapsemme.fi/antirasistinen-tyo/lahdeaineistoa-ja-vinkkejä/lisätietoa-rasismista/>

Oppaat

[Antirasismi nuorisotyössä -opas](#)

[Antirasismiopas mixed-suomalaisille](#)

[Kuinka puhua rasismista ja syrjinnästä – opas kasvattajille ja ammattilaisille](#)

[Normit nurin opas](#)

Verkkokurssit ja koulutukset

[Fingon Globaalikasvatuksen verkkokurssi](#)

[Verkkokoulutus antirasismista ammattilaisille](#)

Kirjat ja julkaisut

[Antirasistinen sanasto](#), Fem-R

Arkipäivän rasismi koulussa, Anne-Mari Souto, 2011

[Media, maahanmuuttajat ja rasismi](#), Hai Nguyen, Fem-R, 2020

Mixed – suomalaista elämää kulttuurien risteymässä, Alice Jäske, Janina Waenthongkham, Priska Niemi-Sampan, 2022

Rasismi, valta ja vastarinta. Rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa, (toim.) Suvi Keskinen, Minna Seikkula & Faith Mkwesha, 2021

Videot ja podcastit

[Adoptoidun ääni -podcast](#)

[Arvot ja oikeudet EU:ssa – Kuuluvatko ne kaikille? -podcast](#), Yhteiset Lapsemme ry, 2022

[Kaikkien koulu?](#) Mona Eid, Ruskeat tytöt

[Rohkeasti rasismia vastaan!](#), Yhteiset Lapsemme ry, 2019

Työpajat ja opetusaineistot lapsille ja nuorille

[Ole rohkea ja reilu -työpajat pienille lapsille](#)

[Yhdessä ilman rasismia koulutuskokonaisuus 4.–7. luokkalaisille](#)